

VERRASSEND PASSEND

SPECIAL
DE LERAAR
CENTRAAL

PASSEND ONDERWIJS IN DE PRAKTIJK

VERRASSEND PASSEND

SPECIAL
DE LERAAR
CENTRAAL

PASSEND ONDERWIJS IN DE PRAKTIJK

INHOUD

Voorwoord		7
1.	Lesgeven aan hoogbegaafde leerlingen	9
2.	Samen met jongerenwerk zorgen dat leerlingen zich optimaal ontwikkelen	13
3.	VOX: talenten, niveaus en vakken mixen	17
4.	“In de eerste plaats moet je jezelf zijn”	21
5.	“Deze jongeren zien groeien is het mooiste wat er is”	25
6.	THINK maakt jongeren sterker	29
Nabeschouwing		33
Colofon		34

VOORWOORD

Ondersteuners passend onderwijs, orthopedagogen, psychologen, maatschappelijk werkers, zorgcoördinatoren, intern begeleiders; een scala aan professionals spant zich ervoor in om te bewerkstelligen dat leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften zich op school optimaal kunnen ontwikkelen. Maar uiteindelijk gebeurt het in de school en in de klas. De leraar speelt dan ook een centrale rol in passend onderwijs. Daarom gaat deze special van Verrassend Passend over de leraar.

De praktijkvoorbeelden in deze bundel laten zien dat leraren zich op allerlei manieren en in verschillende contexten inzetten voor leerlingen die wat extra's nodig hebben. Vaak doen zij dat samen met professionals van andere disciplines. Zo werken de leraren van het OPDC in Utrecht onder meer nauw samen met jongerenwerkers en geven leraren in het project THINK in Zwolle jongeren samen met externe trainers lessen in sociale vaardigheden. Dat laatste geldt ook voor de leraren van WIsH, die in Den Bosch weerbaarheidstrainingen geven aan leerlingen van groep 6 van de basisschool.

Ook zijn er leraren die kiezen voor een specifieke doelgroep. Zo hebben de leraren die lesgeven in de Topklas in Zeist zich gespecialiseerd in het onderwijs aan hoogbegaafde kinderen, en kiezen de leraren van de Plusklas in Schoonhoven ervoor om in de reguliere school met vso-leerlingen te werken. En dan zijn er ook nog de leraren van het Amsterdamse VOX College die lesgeven aan heterogene groepen waarin leerlingen van vmbo-basis- tot en met vwo-niveau bij elkaar zitten. Al deze verschillende vormen van passend onderwijs stellen weer andere eisen aan de leraar. De leraar die lesgeeft aan voortijdig schoolverlaters moet over hele andere kennis en vaardigheden beschikken dan de leraar van hoogbegaafde leerlingen in de middenbouw van de basisschool of de leraar die een weerbaarheidstraining aan pubers geeft. De leraren die in deze special aan het woord komen, benadrukken dat het belangrijk is dat zij gelegenheid hebben gekregen om de vereiste competenties te ontwikkelen en/of in hun werk worden ondersteund door externe professionals. Ook zegt een aantal leraren veel te hebben aan intervisie.

Hoewel de geïnterviewde leraren in zeer verschillende projecten werkzaam zijn, hebben zij ook iets gemeen: allemaal gaan zij voor de leerling die wat extra's nodig heeft en zetten zij zich er vol voor in om leerlingen sterker te maken, hun kansen te vergroten. Hoe, waar en in welke context zij dat ook doen, die drive klinkt door in alle praktijkvoorbeelden in deze bundel.

We wensen u veel leerplezier!

Mike Jolink
Projectleider Steunpunt Passend Onderwijs

HEIDI DE VRIES
INGRID ZWART

1.

LESGEVEN AAN HOOGBEGAAFDE LEERLINGEN

Montessorischool Griffensteyn in Zeist is één van de zes basisscholen van WereldKidz waar kinderen met een hoog IQ vanaf groep 4 terechtkunnen in de topklas. Hier krijgen ze voltijd onderwijs dat is afgestemd op hun specifieke onderwijs- en begeleidingsbehoeften. Van leerkrachten vereist dat specifieke kennis en vaardigheden, blijkt uit een gesprek met Ingrid Zwart en Heidi de Vries. Zwart gaf vorig jaar les in de middenbouwtopklas en werd ondersteund door De Vries, die meer ervaring heeft binnen de topklassen van WereldKidz.

Zes van de 26 scholen van WereldKidz bieden een toparrangement voor hoogbegaafde kinderen aan. Kinderen met een IQ van minimaal 130, zonder extra zorgvraag, komen in aanmerking voor de zogenoemde 'topklas'. Het onderwijs is afgestemd op de leerbehoeften van deze specifieke doelgroep. De instructie en de leerstof zijn aangepast en er is bijvoorbeeld veel aandacht voor vaardigheden die voor hoogbegaafde kinderen van belang zijn, zoals leren leren, leren falen, leren omgaan met frustratie, leren van elkaar en samenwerken. Maar verder is de topklas een 'gewone' klas, die met reguliere middelen wordt bekostigd en waarvoor dezelfde uitgangspunten gelden als voor de andere groepen. Zo is de groepsgrootte bijvoorbeeld niet aangepast.

DIFFERENTIËREN

Binnen de topklassen en binnen WereldKidz is van en met elkaar leren een uitgangspunt, ook door de leerkrachten. Zo werd de ervaren De Vries vorig schooljaar benaderd door Zwart, die toen één dag in de week les gaf in de topklas van de middenbouw. "Ik had nog geen ervaring met deze doelgroep en merkte al snel dat het niet zo werkt als in de reguliere middenbouwgroepen", vertelt Zwart. "Het ging vooral mis als ik de kinderen een opdracht gaf die ze zelfstandig moesten uitvoeren. Binnen de kortste keren ontstond er geroezemoes in de groep, dat er vaak op uitdraaide dat kinderen echt storend gedrag gingen vertonen. Ik begreep het niet, want ik heb veel ervaring in middenbouwgroepen en ik heb eigenlijk nooit ordeproblemen."

Daarom vroeg Zwart advies aan De Vries. "Eigenlijk was de vraag van Ingrid vooral gericht op klassenmanagement: het is onrustig in de groep en ik krijg de leerlingen niet in de juiste stand. Ik ben eerst gaan kijken wat er nu eigenlijk gebeurt en zag dat er heel wat kinderen vastliepen bij de uitvoering van opdrachten die ze zelfstandig moesten uitvoeren. Het punt was dat de kinderen allemaal dezelfde opdracht kregen, terwijl er ook tussen hoogbegaafde kinderen grote verschillen zijn, zeker als het gaat om zelfstandig werken en zelfsturing. We zijn toen samen aan de slag gegaan om de opdrachten te differentiëren."

BEKENDE VALKUIL

Zwart en De Vries namen de opdrachten nauwkeurig onder de loep: uit welke bouwstenen bestaat de opdracht en wat moeten kinderen daarvoor kunnen? Het differentiëren in structuur bleek de oplossing voor Ingrid. De grote opdrachten werden voor alle kinderen haalbaar door leerdoelen, tussenstappen en keuzevrijheden individueel af te stemmen. “We hebben de opdrachten uitgewerkt op verschillende niveaus,” vertelt Zwart. “Sommige kinderen konden gewoon aan de slag met de brede opdracht, bijvoorbeeld ‘maak een werkstuk over je lievelingsdier’. Maar bij andere kinderen gaf ik bijvoorbeeld aan hoeveel hoofdstukken het werkstuk moet hebben en wat er in welk hoofdstuk aan de orde moet komen, hoe lang een hoofdstuk moet zijn, waar je iets kunt opzoeken, enzovoort. Je neemt kinderen die dat nodig hebben dus veel meer aan de hand. Het was voor mij echt een eyeopener, want het ging al snel veel beter.”

Het is een bekende valkuil, weet De Vries: leerkrachten veronderstellen dat alle hoogbegaafde kinderen min of meer hetzelfde zijn en heel goed zelfstandig kunnen werken, net zoals de slimste kinderen in een reguliere klas, terwijl veel van deze kinderen juist moeite hebben met zelfsturing. Leerkrachten geven vaak grote, ongestructureerde opdrachten in de verwachting dat leerlingen deze zelfstandig kunnen uitvoeren. “Dan lopen de kinderen én de leerkracht onherroepelijk vast”, zegt De Vries. “Het is heel belangrijk dat leerkrachten onderzoeken wat er achter bepaald gedrag of achter een vraag zit. Als een kind zegt: ‘Ik vind het saai, ik verveel me want ik kan dit al’, dan kan dat waar zijn, maar het kan ook zijn dat het kind juist ergens op vast loopt. Het is heel belangrijk dat leerkrachten leren onderzoeken wat er achter de verbale schuttinkjes van deze kinderen zit. De vraag is wat dit kind nodig heeft om het leerdoel te kunnen halen.”

SPIEGEL

Voor Zwart is het heel belangrijk geweest dat ze vroegtijdig aan de bel heeft getrokken. De rust keerde terug in de groep, de kinderen werkten met meer plezier aan de opdrachten en boekten mooie resultaten waar ze trots op waren. Maar ook kreeg Zwart zelf steeds meer lol in het werken met deze bijzondere groep kinderen. En ze heeft veel geleerd.

“Ik heb geleerd dat dingen die in een reguliere klas van belang zijn – bijvoorbeeld orde houden, je lessen goed voorbereiden, differentiëren en consequent zijn – in de topklas nóg belangrijker zijn. In mijn reguliere klas gebeurt het bijvoorbeeld wel eens dat ik wat improviseer, omdat een les anders loopt dan je vooraf bedacht. Ik heb inmiddels als leerkracht behoorlijk wat ervaring, dus dat gaat meestal prima. Maar bij deze groep moest ik mijn zegje

wel klaar hebben! Ze houden je een spiegel voor en confronteren je onherroepelijk. Ik heb daarvan geleerd dat het belangrijk is dat je van een afstandje naar jezelf kunt kijken, en je kwetsbaar op kunt stellen, bijvoorbeeld door als leerkracht je fouten toe te geven. Daarmee win je het vertrouwen van deze kinderen. Dat is natuurlijk ook best spannend; je moet dat als leerkracht willen en aankunnen. Maar daardoor is het ook ontzettend boeiend en leerzaam om met deze kinderen te werken."

TIPS

- Probeer het wiel niet zelf uit te vinden en aarzel niet om hulp in te roepen als je dreigt vast te lopen.
- Realiseer je dat er grote verschillen zijn tussen hoogbegaafde kinderen, bijvoorbeeld als het gaat om zelfsturing; differentieer in de opdrachten die je hen geeft.
- Deze kinderen houden je een spiegel voor; durf je kwetsbaar op te stellen.

MEER INFORMATIE

Heidi de Vries
heididevries@wereldkidz.nl

HISKE ZWEERS
YOUSSEF HAZZOUT

2. SAMEN MET JONGERENWERK ZORGEN DAT LEERLINGEN ZICH OPTIMAAL ONTWIKKELEN

Het is topsport om als docent te werken bij een orthopedagogisch en didactisch centrum (OPDC), vindt Hiske Zweers, docentencoach en docent bij het OPDC Utrecht. Maar ze zou niet anders willen. Het werk van de docenten van OPDC Utrecht wordt onder andere ondersteund door nauwe samenwerking met jongerenwerkers van Stichting Jongerenwerk Utrecht (JoU). Youssef Hazzout is één van hen. Samen spannen docenten en jongerenwerkers zich ervoor in dat de jongeren zich optimaal ontwikkelen en uitstromen naar een reguliere school of werk.

Het OPDC is een zogenoemde 'tussenvoorziening' voor jongeren in de regio Utrecht die het onderwijs voortijdig dreigen te verlaten of al zijn uitgevallen. Samen met docenten en begeleiders gaan zij aan de slag om hun schoolloopbaan (weer) op de rails te krijgen. Gedurende maximaal twee jaar (maar meestal korter) volgen de jongeren hier in kleine groepen van tien tot twaalf leerlingen een programma op maat dat aansluit bij hun talenten, mogelijkheden en ondersteuningsbehoeften. Inzet is dat de leerlingen uitstromen naar een (speciale) school, naar werk of een diploma halen. Leerlingen hebben een advies van het samenwerkingsverband Sterk VO nodig om op het OPDC te worden geplaatst. Gemiddeld telt het OPDC ongeveer 160 leerlingen.

DOOR HET VUUR

Docenten van het OPDC Utrecht werken in basisteams, die bestaan uit vier of vijf docenten en een orthopedagoog. Samen begeleiden zij een vaste groep leerlingen. Elke docent geeft twee of drie vakken en is mentor van een aantal leerlingen. Qua niveau zijn de groepen heterogeen; meestal bestaat de groep uit leerlingen van twee niveaus, bijvoorbeeld vmbo-tl en vmbo-kader, maar soms zitten er meer niveaus in één groep. "Je moet als docent dus instructie geven op verschillende niveaus", zegt Zweers. "En dat is, zeker als het meer dan twee niveaus zijn, behoorlijk ingewikkeld. Docenten geven hier echt onderwijs op maat. Dat betekent niet dat we 'individueel onderwijs' geven, want we bereiden leerlingen voor op terugkeer naar een reguliere school en daar is het onderwijs ook niet individueel."

Zweers ziet dat er op het OPDC 'een bepaald type' docent werkt. "Ze kiezen in de eerste plaats voor deze doelgroep. De gemiddelde docent die hier werkt gaat voor de leerling door het vuur en is sterk gericht op de sociaalemotionele ontwikkeling en het gedrag van de leerling. Als je vooral plezier haalt uit het overbrengen van je vak, kun je beter op een reguliere school werken. Voor mij – ik werk hier nu zeven jaar – is dit echt de doelgroep waar ik mee wil werken en ik denk dat dat voor de meeste collega's geldt. Maar het is wel topsport. Zeker de eerste jaren moet je echt veel investeren. Dit leer je namelijk

niet in de opleiding en ook niet op een reguliere school. Je leert het hier, met vallen en opstaan, al werkende in de praktijk van alledag. Gaandeweg ervaar je dat het je steeds beter af gaat. Dat is mede te danken aan de samenwerking met andere disciplines, zoals het jongerenwerk. Want één ding is zeker: als school kan je dit niet alleen."

EVEN BOKSEN

Hazzout is één van de drie jongerenwerkers van Stichting Jongerenwerk Utrecht (JoU) die dagelijks tussen 10 uur en 14 uur op het OPDC is te vinden. Hij richt zich op de leerlingen van de onderbouw, een collega werkt met de bovenbouwleerlingen, en daarnaast is er een vrouwelijke jongerenwerker die zich vooral bezighoudt met de meisjes. Hazzout begeleidt leerlingen tijdens de pauzes, organiseert activiteiten, zoals boksen en voetballen, en voert gesprekken met leerlingen.

Het jongerenwerk heeft een belangrijke signalerende functie. In dat kader is het zeer functioneel dat Hazzout 's middags, na schooltijd, in de wijk werkt. "Na school doe ik allerlei activiteiten met jongeren in de wijk. Daar zie ik vaak andere dingen en ander gedrag van de jongeren dan op school. Als het zinvol is bespreek ik dat met de jongeren en met hun mentor. Dat gaat trouwens niet alleen om dingen die ik zorgelijk vind; ook als ik positieve ontwikkelingen bij jongeren zie, geef ik dat door aan hun mentor."

Omdat de leerlingen uit verschillende wijken komen, onderhoudt Hazzout contact met de jongerenwerkers die in andere wijken actief zijn. Op die manier worden problemen vroegtijdig gesignaleerd en opgepakt. Signalering en preventie zijn belangrijke functies van de samenwerking tussen OPDC en jongerenwerk. Voorwaarde is wel dat er een goede communicatie is tussen mentoren en jongerenwerkers.

VERSCHILLENDE DESKUNDIGHEDEN

Op verschillende manieren zijn de jongerenwerkers een ondersteuning voor docenten. Docenten kunnen Hazzout om advies vragen of leerlingen naar hem verwijzen om escalaties te voorkomen. Als de spanning bij een leerling bijvoorbeeld te hoog oploopt, kan hij bij Hazzout terecht om een kwartiertje te boksen. "Of als er onrust is in een groep", geeft Hazzout als voorbeeld, "ben ik de eerste 5 of 10 minuten van de les in de klas om de docent te ondersteunen bij het opstarten van de les."

Docenten en jongerenwerkers hebben verschillende taken, verschillende deskundigheden en een andersoortige relatie met de leerlingen. Juist daarom hebben jongeren er veel profijt van als docenten en jongerenwerkers samenwerken, vinden Zweers en Hazzout. "Samen zorgen we er ieder met onze eigen deskundigheid voor

dat leerlingen zich beter ontwikkelen", zegt Hazzout. "Je moet elkaars deskundigheden natuurlijk wel zien. Zo heb ik veel waardering voor de docenten, omdat het echt moeilijk is om deze jongeren te motiveren voor de les en om in de klas een goede sfeer te creëren."

Naast de school en de wijk, is natuurlijk ook de thuissituatie van de jongeren een belangrijk deel van hun leefwereld. Ook in het contact met de ouders kan de jongerenwerker ondersteuning bieden, vertelt Zweers. "Het is voor ons soms lastig om achter de voordeur te komen, en dat lukt de jongerenwerker vaak wel, omdat die op een hele laagdrempelige manier met mensen in de wijk omgaat en de ouders soms kent. Zo krijgen wij een beter beeld van de gezinssituatie en wat daar speelt."

TIPS

- Met deze leerlingen werken, kun je als school niet alleen. Werk samen met partners, zoals het jongerenwerk, buurtteams en de schoolarts.
- Kijk als docent naar de manier waarop jongerenwerkers leerlingen benaderen en met hen omgaan. Leer daarvan.
- Ga onvoorwaardelijk voor deze jongeren. Wees bereid om elke dag weer opnieuw te beginnen en nieuwe kansen te zien en te geven.

MEER INFORMATIE

Hiske Zweers
h.zweers@opdc-utrecht.nl

Youssef Hazzout
youssef.hazzout@jou-utrecht.nl

BAS HUIJBERS

3. VOX: TALENTEN, NIVEAUS EN VAKKEN MIXEN

Wat drie jaar geleden is begonnen als een pilot met 21 leerlingen, is inmiddels uitgegroeid tot het VOX College dat een kleine 200 leerlingen telt. In deze school (Voortgezet Onderwijs van Amsterdam) zitten leerlingen van verschillende niveaus bij elkaar in de groep en wordt de leerstof in projecten aangeboden. Leraar maatschappijleer en onderwijspionier Bas Huijbers is een van de grondleggers van VOX. "Heterogeniteit is de werkelijkheid, we leven in een heterogene samenleving en een heterogene stad. Waarom gaan we op school de groepen dan zo strikt scheiden?"

De X van VOX (Voortgezet Onderwijs + X) staat voor het mixen van talenten, niveaus en vakken. Uitgangspunt van de school is namelijk dat 'mixen' beter onderwijs oplevert en leerlingen meer kansen biedt. Op het VOX College zitten leerlingen van vmbo-basis tot en met vwo dan ook bij elkaar in de groep. Samen werken zij aan projecten waarin theorie en praktijk aan de orde komen en waarin vakken zijn geïntegreerd. Elke leerling werkt op zijn niveau en wordt begeleid naar het voor hem of haar hoogst haalbare eindexamenniveau.

ONDERWIJS ONTWERPEN

Het onderwijs is gebaseerd op de methode Project Based Learning (PBL), waarbij leerlingen in projecten samen werken aan betekenisvolle, 'levensechte' vragen en opdrachten over een bepaald thema en waarin verschillende vakken zijn geïntegreerd. "Zo haalt elke leerling het beste uit zichzelf", zegt Huijbers. "Een vwo-leerling heeft binnen een project soms een andere rol en richt zich op andersoortige taken dan een vmbo-leerling. De leerlingen werken aan hun eigen leerdoelen en het mooie is dat ze daarbij gebruikmaken van elkaars kwaliteiten."

Projecten duren meestal één week en worden door docenten ontwikkeld. "Er is altijd één docent de hoofdaannemer van een project", vertelt Huijbers. "Die docent gaat het project samen met een aantal collega's ontwikkelen, maar er is altijd één vak in de lead. Het is bijvoorbeeld een Wiskundeproject, een project Kunst en cultuur of een project Engels, maar er worden altijd verschillende vakken in verwerkt. In een project over politiek bijvoorbeeld, is er voor het vak wiskunde aandacht voor statistiek. Je bent als docent dus echt samen met collega's onderwijs aan het ontwerpen. Ik ben als docent maatschappijleer vooral betrokken bij mens en maatschappij-projecten."

GEEN KONING

Het ontwerpen van de projecten is zeker niet vrijblijvend, want de leerlingen moeten, net zoals op andere scholen, leerdoelen en diploma's halen. Huijbers: "Dat bewerkstelligen we hier dus niet door de methodes door te werken, maar door leerlingen in projecten aan

betekenisvolle opdrachten te laten werken. Projectonderwijs kost docenten meer tijd en energie, maar er worden ontzettende mooie en leerzame projecten ontwikkeld."

Dat docenten in projectvorm onderwijs geven, betekent dat ze veel meer dan op een traditionele school samenwerken met elkaar, vertelt Huijbers. "Je bent niet meer de koning in je eigen lokaal, maar je geeft zo'n project samen vorm en inhoud. Dat je met collega's samenwerkt, vind ik een heel mooi gevolg van de keuze voor dit onderwijsconcept. Je ziet dat collega's dingen anders doen en daar leer je van. We komen als docenten ook elke ochtend bij elkaar om de dag gezamenlijk af te trappen. Je hebt dan de gelegenheid om iets te vragen of met elkaar te bespreken. Dat kunnen kleine of grotere dingen zijn."

PEDAGOGISCH STERK

De keuze voor heterogene groepen en projectonderwijs heeft nog meer gevolgen voor de docent. Zo is elke docent coach van een (heterogene) groep van rond de 15 leerlingen. Elke dag beginnen de leerlingen in hun eigen coachgroep, de thuishaven van de leerlingen. De rol van de coach omvat veel meer dan de mentor in het traditionele systeem, vertelt Huijbers, die ook op een reguliere school heeft gewerkt. "Heb je als mentor eens in de week een 'mentoruur', als coach heb je iedere dag contact met je leerlingen. Je formuleert samen met de leerlingen hun leerdoelen en je evalueert regelmatig hoe het gaat. Je houdt zicht op de leer- en ontwikkellijnen van je leerlingen, bespreekt dit met de leerling en houdt de vorderingen bij in het leerlingvolgsysteem. De coach is het eerste aanspreekpunt voor de leerling, voor docenten, ouders en alle medewerkers van de school."

De coach heeft veel contact met zijn leerlingen. Hij is de spil van de basisondersteuning en biedt zijn leerlingen begeleiding op alle ontwikkelingsgebieden. De coach heeft ook een signalerende rol en schakelt de ondersteuningscoördinator in als hij ziet dat een leerling extra ondersteuning nodig heeft. De coaches gaan bij alle nieuwe leerlingen op huisbezoek en voeren drie keer per jaar gesprekken met ouders en kind.

"Het draait om het contact met de leerling", zegt Huijbers. "Dat klinkt misschien vanzelfsprekend, maar je ziet dat docenten die lesgeven in het voortgezet onderwijs vaak sterk gericht zijn op hun vak. Hier vinden we de vakken ook heel belangrijk, maar daarnaast verwachten we veel van docenten op pedagogisch gebied. De docent moet pedagogisch sterk zijn. Ze moeten goed contact kunnen maken met leerlingen en kunnen omgaan met heterogene groepen. Het is best een zoektocht om docenten te vinden die dat kunnen en willen. We zijn nu aan het onderzoeken of we misschien leraren kunnen werven die ervaring hebben in het basisonderwijs. Die zijn

vaak wat meer pedagogisch gericht en zijn meer gewend om te differentiëren dan vo-docenten."

MET PLEZIER NAAR SCHOOL

Volgens Huijbers is het essentieel dat leerlingen met plezier naar school komen. "Dat betekent zeker niet dat alles 'leuk' moet zijn", benadrukt hij. "Voorop staat dat de leerling zich gezien en gekend voelt, contact heeft met andere leerlingen en met docenten, en ervaart dat het onderwijs optimaal is afgestemd op zijn eigen talenten en ondersteuningsbehoeften. Als wij dat als school en als docenten weten te realiseren, dan is de kans groot dat leerlingen met plezier naar school komen. En dat versterkt hun motivatie om te leren."

TIPS

- Werk veel samen met collega's en leer van elkaar.
- Werf ook leraren die ervaring hebben in het basisonderwijs.
- Zorg ervoor dat leerlingen met plezier naar school gaan.

MEER INFORMATIE

Bas Huijbers
b.huijbers@vox.vova.nl

LONNEKE REINEWALD GERRIE VAN HASSEL

4.

"IN DE EERSTE PLAATS MOET JE JEZELF ZIJN"

Op welke basisschool in Den Bosch je ook zit, in groep 6 ga je aan de slag met je eigen weerbaarheid. Want in het kader van het preventiebeleid van de gemeente Den Bosch wordt op alle basisscholen de weerbaarheidstraining WIsH[1] (Weerbaarheid in 's-Hertogenbosch) gegeven. Zo ook op basisschool De Duizendpoot, waar de leerkrachten Lonneke Reinewald en Gerrie van Hassel, beiden geschoolde WIsH-trainers, de training al jaren geven. "Je besteedt in deze lessen aandacht aan hele belangrijke thema's en vaardigheden, waarvoor je normaal gesproken in het onderwijs veel te weinig tijd hebt."

Zo is er in de training bijvoorbeeld aandacht voor thema's, zoals grenzen aangeven, erbij horen, groepsdruk, buitengesloten worden, pesten en hulp vragen. Voor kinderen die tijdens de training opvallen of meer nodig hebben, kunnen scholen via het CJG gratis extra ondersteuning inschakelen van het Regionaal Trainingscentrum.

SPARREN

Elke school heeft minstens één leerkracht die is geschoold om de training te geven. Op De Duizendpoot zijn dat er vier. Daarnaast is er aan elke school een (door de gemeente betaalde) externe professionele trainer gekoppeld. De school bepaalt zelf op welke manier deze externe trainer wordt ingezet. "Wij hopen altijd een mannelijke trainer te krijgen, zodat die de jongens kan trainen", vertelt Reinewald. "Jongens en meisjes zitten bij WIsH namelijk in aparte groepen, ten behoeve van een veilige sfeer en omdat ze verschillende behoeften hebben. Maar ook profiteren we van de specifieke expertise van de externe trainer. We vragen advies, sparren als we daar behoefte aan hebben en we krijgen tips, suggesties en ondersteuning. Externe en interne trainers vullen elkaar goed aan, want als leerkrachten kennen wij de kinderen en hun thuissituatie weer beter."

Ook de leerkracht van groep 6 speelt een rol bij WIsH. Voorafgaand aan de training geeft deze leerkracht lessen om de kinderen voor te bereiden op wat er in de WIsH-training gaat gebeuren. Ook komen de trainers en de leerkracht van groep 6 gedurende de training voor elke WIsH-les bij elkaar om te bespreken of er in de groep zaken spelen die de trainers moeten weten. En na afloop worden de bevindingen altijd kort aan de leerkracht teruggekoppeld. "De betrokkenheid van de eigen leerkracht van de kinderen is natuurlijk heel belangrijk", zegt Van Hassel. "Daarom was

1. Zie hoe onderwijs-jeugd de financiële samenwerking rond WIsH hebben geregeld in de Verrassend Passend Special combinatie middelen onderwijs-jeugd.

het aanvankelijk de bedoeling dat de leerkracht meekomt naar de WIsH-lessen, maar dat is niet haalbaar, omdat de leerkracht van groep 6 de klas van de WIsH-trainers meestal overneemt. We willen graag dat WIsH ook bij de andere leerkrachten meer gaat leven. Daar zijn we nu mee bezig, bijvoorbeeld door erover te vertellen in de teamvergadering."

VEILIGE SFEER

Reinewald en Van Hassel hebben de training gevolgd om WIsH aan kinderen te kunnen geven. "Dat was zeer leerzaam," vertelt Reinewald, "omdat je daar zelf ervaart wat de kinderen gaan ervaren. In die training doe je namelijk allerlei oefeningen en activiteiten die je met de kinderen gaat doen. Je voelt dus ook dat bepaalde oefeningen confronterend of spannend zijn, dat je soms weerstand moet overwinnen en over bepaalde gevoelens heen moet stappen."

Van Hassel geeft het voorbeeld van de oefening waarmee de training wordt afgesloten: de kinderen moeten met hun hand een plankje doorslaan en laten zo aan de anderen zien dat ze vertrouwen hebben in hun eigen kracht. "Als je dat zelf nooit hebt gedaan, kun je je niet voorstellen hoe spannend dat is. Nog steeds voel ik elke keer dat ik dit met de kinderen doe weer mijn eigen spanning. Het mooie van WIsH is dat het heel erg gaat over jezelf. Daardoor ervaar je in die scholing ook hoe belangrijk het is dat de sfeer veilig is."

En dat is volgens deze leerkrachten de belangrijkste vaardigheid die de WIsH-trainer moet beheersen: je moet een veilige sfeer in de groep kunnen creëren. Er moet sprake zijn van vertrouwen. "Dat betekent in de eerste plaats dat je jezelf moet zijn", zegt Reinewald. "Dat je jezelf laat zien, over je eigen ervaringen vertelt en kwetsbaar durft te zijn. Sommige activiteiten zijn voor veel kinderen best spannend en dan helpt het als de leerkracht zich ook kwetsbaar opstelt."

Wat de veiligheid ook ten goede komt is dat er duidelijke regels zijn, die de trainers in de eerste trainingsbijeenkomst samen met de kinderen opstellen. De regels gaan vooral over respect tonen en grenzen aangeven, vertelt Van Hassel. "In het kader van veiligheid is bijvoorbeeld een hele belangrijke afspraak dat kinderen hun eigen grenzen aangeven, dat ze 'nee' mogen zeggen als ze niet willen of durven meedoen aan een activiteit. Dat gebeurt bijna nooit, maar het is wel essentieel dat kinderen weten dat ze die ruimte hebben."

INTERVISIE

Voor de interne WIsH-trainers van de scholen worden er bovenschoolse intervisie-bijeenkomsten georganiseerd, waar deze leerkrachten ervaringen uitwisselen en elkaar adviseren. Reinewald en Van Hassel zijn graag van de partij. "Je bespreekt van alles met elkaar en je vraagt bijvoorbeeld aan anderen hoe zij

bepaalde dingen doen", vertelt Van Hassel. "Wij lopen er bijvoorbeeld tegenaan dat de opkomst van ouders bij de informatiemiddag over WIsH en bij de eindpresentatie van de kinderen erg laag is. Het is prettig dat je aan leerkrachten van scholen met een vergelijkbare populatie – onze school staat in een aandachtswijk – kunt vragen hoe zij daarmee omgaan. We gaan nu kijken of het werkt als we de kinderen ook uitnodigen voor de informatiebijeenkomst en hen daar een actieve rol geven. Vaak komen ouders wel als de kinderen zelf iets doen."

Omdat dit probleem op meer scholen speelt, is de ouderbetrokkenheid bij WIsH onderdeel van een NRO-onderzoek dat wordt uitgevoerd door Fontys OSO[2]. "We hopen dat dat goede suggesties zal opleveren", zegt Van Hassel. "Want het is belangrijk dat ouders weten wat WIsH inhoudt en wat er in deze lessen gebeurt. En voor de kinderen is het natuurlijk veel leuker als hun ouders aanwezig zijn bij de eindpresentatie."

TIPS

- Wees jezelf en deel persoonlijke ervaringen met de kinderen.
- Zorg voor een veilige sfeer in de groep. Doe wat je zegt en zeg wat je doet.
- Benoem wat je ziet gebeuren en bespreek het proces met kinderen: hoe ben je hier gekomen? En wat was je eigen aandeel?

MEER INFORMATIE

Lonneke Reinewald
lonneke.reinewald@signumonderwijs.nl

Gerrie van Hassel
gerrie.hendrickx@signumonderwijs.nl

www.compasnul13.nl/wish

2. In het langlopend NRO onderzoek 'Jeugdhulpverlening in de school. Samen praten en vooral samen doen' worden werkzame factoren van samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulpverlening onderzocht. Meer informatie: Mariette Haasen (m. haasen@fontys.nl)

PETRA DE BRUIJN

NICK VAN DE WIEL

5.

"DEZE JONGEREN ZIEN GROEIEN IS HET MOOISTE WAT ER IS"

Op het Schoonhovens College volgen twaalf leerlingen met een extra ondersteuningsvraag kleinschalig, passend en thuisnabij onderwijs in de 'leerroute plus', kortweg de plusklas genoemd. Voorwaarde voor een plaats in de plusklas is dat de leerling een TLV heeft en in staat is om een vmbo b/k diploma te halen. De plusklas wordt gerund door een klein team van vier docenten[3]. Drie van hen werken van het begin af aan in de plusklas en vertellen wat er zoal komt kijken bij dit werk: Petra de Bruijn, Nick van de Wiel en Gerard Heppenhuis.

Dat leerlingen met een TLV zo'n dertig kilometer moeten reizen om een vmbo basis- of kaderdiploma te halen, is ongewenst en is geen 'thuisnabij' onderwijs te noemen. Daarom besloot het Schoonhovens College om een speciale klas op te zetten voor deze leerlingen. Of om precies te zijn: voor leerlingen met een vso-advies, die qua gedrag geen gevaar vormen voor de (sociale) veiligheid in de reguliere school en die een gerede kans hebben om een vmbo-diploma te halen. Dit schooljaar – het tweede bestaansjaar – telt de plusklas 12 leerlingen uit verschillende leerjaren en met verschillende vmbo-profielen.

IN HET KORT

Kort samengevat werkt het als volgt: de plusklasleerlingen zijn allemaal gekoppeld aan een mentorklas. Als de leerlingen starten in de plusklas, blijven ze de eerste weken in deze klas. Gaat dit goed, dan volgen ze, met een begeleider, lessen in hun mentorklas. Gaandeweg wordt dit uitgebreid. De bovenbouwleerlingen volgen alle praktijkvakken met hun mentorklas, zo nodig vergezeld door een plusklasdocent. De avo-lessen krijgen de leerlingen in de plusklas. Deze worden gegeven door de plusklasdocenten, die daarbij worden aangestuurd door de vakdocenten. Inzet is dat de leerlingen gaandeweg steeds meer reguliere lessen gaan volgen. Hier wordt in kleine stapjes aan gewerkt.

Er is veel aandacht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling, de motorische ontwikkeling en sociale vaardigheden. De leerlingen krijgen lessen Rots en Water, volgen de TOPs training en krijgen zo nodig motorische remedial teaching (MRT). Verder maakt het team gebruik van de expertise van een psycholoog, die is gespecialiseerd in begeleiding van cluster 4-leerlingen, en van de 'begeleider passend onderwijs' van de school. De plusklasdocenten onderhouden het contact met ouders. Iedere plusklasdocent heeft

3. De eindverantwoordelijke van de plusklas is Brenda Walter, afdelingsleider lwoo/zorgcoördinator.

een ‘eigen groepje leerlingen’ voor wie hij/zij de contacten onderhoudt met ouders, hulpverleners en de andere docenten.

100% ONDERWIJS OP MAAT

Wie het bovenstaande tot zich laat doordringen, realiseert zich dat het werk van de plusklasdocent er totaal anders uitziet dan het werk van ‘reguliere’ docenten. Ze hebben niet alleen te maken met leerlingen met zware ondersteuningsbehoeften, het gaat ook nog eens om leerlingen van verschillende leeftijden die verschillende profielen volgen. Bovendien verzorgen deze docenten, bijgestaan door de avo-docenten, de lessen van alle avo-vakken.

“Dit is echt voor honderd procent onderwijs op maat”, zegt De Bruijn. “We maken voor alle leerlingen een individueel lesrooster en een eigen huiswerkplanner en elke leerling krijgt ondersteuning en begeleiding op maat. We zijn meestal met twee docenten in de groep. Elke ochtend bespreken we aan de hand van het individuele lesrooster samen met de leerlingen wat ze deze dag gaan doen. We beginnen om 8 uur, eerder dan de andere klassen, omdat het dan nog rustig is in het gebouw en omdat onze leerlingen dan even tijd hebben om met een kopje thee erbij hun verhaal te doen. Ze maken hun hoofd leeg voordat ze aan het werk gaan.”

ALLES UIT DE KAST

Onderwijs en begeleiding op maat geven; daar draait het dus om in het werk van de plusklasleraren. En dat vraagt veel van hen, temeer daar het hier gaat om jongeren met een gecompliceerde problematiek. Maar juist dat maakt hun werk zo mooi, vinden deze docenten. “Het allerbelangrijkste is dat je affiniteit hebt met deze jongeren, dat je er feeling voor hebt om met ze om te gaan”, zegt Van de Wiel. “Als je kunt bewerkstelligen dat ze succes ervaren, dan zie je ze groeien; dat is het mooiste wat er is.”

Om dat te bereiken halen de docenten alles uit de kast, vertelt De Bruijn. “We zetten daarvoor allerlei ondersteunende instrumenten in, zoals een gevoelsthermometer, een time-timer, een wiebelkussen of oortjes die leerlingen kunnen indoen om omringende geluiden te dempen. Ook voeren we veel individuele gesprekken en vliegen we de experts in als dat nodig is. We bedenken steeds nieuwe manieren om ervoor te zorgen dat elke leerling optimaal kan leren.”

Naast affiniteit met de doelgroep, beschikken deze docenten over specifieke kennis en vaardigheden. Zelf noemen ze flexibiliteit, geduld, structuur en duidelijkheid bieden als essentiële eigenschappen en vaardigheden. Maar ook hebben ze verschillende scholingen gevolgd, bijvoorbeeld Rots en Water, omgaan met autisme of slechtnieuwsgesprekken voeren. “We kunnen aangeven als we behoefte hebben

aan een bepaalde professionalisering", vertelt Heppenhuis. "Maar we leren ook al werkende heel veel van elkaar. Het was ook heel leerzaam om te gaan kijken op een cluster 4 school. Dat heeft ons ervan bewust gemaakt dat we hier echt iets bijzonders hebben neergezet."

SAMENWERKEN MET REGULIERE DOCENT

Wie denkt dat de plusklasdocenten een eilandje vormen binnen de school, heeft het mis. De directie wordt geïnformeerd over de voortgang van de leerlingen, denkt mee en adviseert. Ook werken de plusklasdocenten intensief samen met de andere docenten. Die moeten immers de leerstof en de toetsen aanleveren en krijgen in hun lessen te maken met instromende plusklasleerlingen. Dit vereist openheid en flexibiliteit van de docenten, zegt De Bruijn: "Omdat wij zelf de avo-vakken onderwijzen, vragen we aan de vakdocenten of zij ons inzicht willen geven in hun lesstof, hun aanpak en hun planning. En de praktijkdocenten weten dat wij met instromende leerlingen meekomen en dus meekijken in hun lessen. We vonden het spannend hoe dit bij docenten zou vallen, maar ze hebben het heel positief opgepakt. Dat is fantastisch, want zonder de medewerking van de docenten kunnen we dit niet zo neerzetten."

De positieve opstelling van het docententeam heeft onder meer te maken met het feit dat iedereen ziet dat de leerlingen veel baat hebben bij de plusklas. Ook de ouders zijn enthousiast, vertelt Van de Wiel: "Ouders zien dat we echt alles op alles zetten om hun kind over te laten gaan naar het volgende jaar. Dat waarderen ze enorm."

TIPS

- Stel voor de plusklas een team samen van docenten die affiniteit hebben met leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften.
- Geef het plusklasteam mogelijkheden om specifieke expertise in te zetten.
- Ga met het plusklasteam kijken bij een cluster 4 school.

MEER INFORMATIE

Brenda Walter
wal@schoonhovenscollege.nl

NADIA LAROES
PUCK ELDERINK

6.

THINK MAAKT JONGEREN STERKER

Jongeren sterker maken door ze in de klas gelegenheid te geven om te praten over de grote en kleine dingen die ze in het leven tegenkomen. Dat is in een notendop wat het lesprogramma 'THINK op school[4]' beoogt. TalentStad in Zwolle is een van de scholen die het lesprogramma uitvoert. We praten erover met Nadia Laroes, coördinator van THINK, en Puck Eelderink, lerares Engels die vanaf het begin – nu voor het vijfde jaar – betrokken is bij het project en die de THINK-activiteiten op de school coördineert.

Nee zeggen, keuzes maken, hulp vragen, er wel of niet bij horen, praten over de dingen die je meemaakt. Het zijn voorbeelden van onderwerpen die in de lessenserie 'THINK op school' aan de orde komen. Hele gewone onderwerpen eigenlijk, die in het leven van elke jongere spelen. Des te vreemder is het dat er hiervoor in het curriculum maar zo mondjesmaat aandacht is, vinden de ontwikkelaars van THINK.

4G'S

THINK is een lessenserie voor de onderbouw gericht op de sociaal-emotionele ontwikkeling. "Het programma werd aanvankelijk op kleine schaal uitgevoerd als pilot in de gemeente Zwolle," vertelt Laroes, "maar inmiddels doen er ook vo-scholen uit andere gemeenten mee. Het programma wordt momenteel uitgevoerd op negen vo-scholen en een mbo."
Bij TalentStad worden de lessen gegeven in de onderbouwklassen van vmbo b/k. Het programma bestaat uit 18 lessen, die zijn verdeeld in drie blokken en verspreid over het jaar worden gegeven tijdens mentoruren. In het eerste blok staan kennismaking, groepsvorming en omgaan met verschillen centraal en maken de leerlingen kennis met de 4G's – Gebeurtenis, Gedachte, Gevoel en Gedrag – die als rode draad fungeren in het programma. "De 4G's helpen je om je gedachten te sturen", zegt Laroes. "Jongeren leren dat ze invloed hebben op hun eigen denken en hun eigen gedrag en dat ze zelf aan het roer staan."

De verdiepende lessen in het tweede en derde blok worden op maat samengesteld op basis van de ervaringen in het eerste blok en de vragen en wensen van leerlingen en mentoren. Ook maatschappelijke organisaties hebben een inbreng is deze blokken.

4. THINK is een activiteit van De Kern maatschappelijke dienstverlening, een onderdeel van de Dimence Groep.

VERTROUWEN

De THINK-lessen worden gegeven door een externe trainer, samen met de mentor, vertelt Eelderink. “De trainer verzorgt het inhoudelijke programma, en ik richt me als mentor op de pedagogisch-didactische aspecten, klassenmanagement en dat soort zaken. De rol van de mentor is belangrijk, niet alleen omdat je als docent andere vaardigheden beheerst dan een trainer, maar vooral omdat je de leerlingen goed kent. Doordat leerlingen je vertrouwen, durven ze meer van zichzelf te laten zien. Dat wordt versterkt doordat ik zelf altijd meedoe met de activiteiten en dus ook iets van mezelf laat zien.”

Eelderink ziet tijdens de THINK-lessen vaak meer van leerlingen dan in een les Engels of een gewoon mentoruur. Vaak pakt ze dingen later op, individueel of met de groep. “Als ik zie dat een leerling is geraakt door een bepaalde activiteit of situatie, neem ik hem of haar vaak later even apart. Ik vertel wat ik heb gezien, vraag of dat klopt en praat er met de leerling over als hij dat wil. Er zijn ook voorvallen waar ik met de hele groep op terugkom, omdat het echt gaat om iets dat in de groep speelt. Ik vind het belangrijk én vanzelfsprekend dat je als mentor met leerlingen praat over wat hen bezighoudt. Het beroep van docent omvat veel meer dan alleen een vak geven. Je voedt op, je coacht, je troost, je corrigeert. De THINK-lessen vormen een mooie context om die kanten van het vak te beoefenen.”

Het is de taak van de mentor om de trainer vooraf te informeren over zaken die in de groep of bij bepaalde leerlingen spelen. Er is bijvoorbeeld een heftige vechtpartij geweest, er is een leerling ernstig ziek of er is een ouder overleden. Eelderink verspreidt als coördinator de lesinhoud ruim van tevoren over de mentoren. “Als ze zien dat er onderwerpen in hun groep gevoelig liggen, dan geven ze dat door aan de trainer, zodat die daarmee rekening kan houden. Niet om emoties te vermijden, want de THINK-les is juist een mooie gelegenheid om emoties te uiten, maar om daarmee zorgvuldig om te kunnen gaan.”

INGEBED

Volgens Eelderink en Laroes is het essentieel dat de THINK-lessen niet op zichzelf staan, maar zijn ingebed in de manier waarop docenten en leerlingen met elkaar omgaan. “THINK moet meer zijn dan iets dat leerlingen en mentoren eens in de zoveel tijd een uur doen”, zegt Laroes. “Want doel is dat leerlingen zich de 4G’s eigen maken en zo sterker worden. Dat kan alleen als die rode draad op allerlei manieren en in verschillende situaties terugkomt, bijvoorbeeld in de klas, op ouderavonden en in mentorgesprekken.”

“Ik zie het als een sociaal-emotionele leerlijn,” voegt Eelderink toe. “Die stopt niet ergens, maar die is als het goed is overal in verweven. Als ik een leerling bijvoorbeeld hoor zeggen dat hij ‘iets niet kan’, dan refereer ik aan de

THINK-les over positieve bekrachtiging waar ze erachter kwamen dat het heel belangrijk is dat je vertrouwen hebt in je eigen kunnen en dat je jezelf positief kunt bekrachtigen."

DOCENTEN OPLEIDEN

Omdat steeds meer scholen interesse tonen in THINK op school, wordt er gezocht naar mogelijkheden om de lessen op een betaalbare manier duurzaam te kunnen invoeren. De huidige werkwijze, waarbij externe trainers worden ingezet, is vrij kostbaar. "Daarom zijn we nu bezig met een opleiding, waarin we docenten van scholen opleiden om THINK-trainer te worden", vertelt Laroes. "Zij gaan de lessen, net zoals nu, samen met de mentor van de groep geven. Wij reiken als THINK-groep de lessen aan en blijven verantwoordelijk voor de inhoud. We maken de lessen op maat, want in Zwolle spelen er andere items dan in Amsterdam. We denken dat THINK op deze manier op meer scholen zal worden uitgevoerd en dus: dat er meer jongeren van kunnen profiteren."

TIPS

- Zorg voor verbreding en laat de 4G's ook in andere situaties terugkomen.
- Informeer de ouders over de inhoud van het programma.
- Kijk op www.thinkopschool.nl voor meer informatie.

MEER INFORMATIE

Nadia Laroes
n.laroes@thinkopschool.nl

Puck Eelderink
peelderink@talentstad.nl

www.thinkopschool.nl

NABESCHOUWING

In deze special van Verrassend Passend staat de leraar centraal. De verschillende praktijkvoorbeelden illustreren op een waardevolle manier de belangrijke rol van de leraar in passend onderwijs. Ze laten zien waar het in de praktijk om draait: de begeleiding en ondersteuning van leerlingen in de school en in de klas. Leraren zijn hier op uiteenlopende manieren en in veel verschillende contexten mee bezig, maar allemaal met hetzelfde doel: dat alle leerlingen zich optimaal ontwikkelen. De volle overgave waarmee leraren dit iedere dag doen, vraagt om veel waardering.

De praktijkvoorbeelden tonen het belang aan van vertrouwen in het handelen van de leraar. Op plekken waar leraren vertrouwen, ruimte, faciliteiten en ondersteuning krijgen om passend onderwijs zelf in te kunnen richten en te laten aansluiten op de behoeften van leerlingen en het onderwijspersoneel, kunnen mooie nieuwe ondersteuningsarrangementen het licht zien. De voorbeelden tonen ook de wenselijkheid aan om nog meer van elkaar te leren. Door het delen van expertise kunnen mooie initiatieven worden verdiept en worden verspreid in het onderwijs.

Maar we moeten ook kritisch durven blijven met elkaar. Hoewel er een hoop mooie dingen gebeuren op het gebied van passend onderwijs, zien we dat de benodigde randvoorwaarden voor het kunnen bieden van passend onderwijs niet altijd zijn gerealiseerd. Leraren en ondersteuners lopen vast en voelen zich tekortschieten omdat ze niet voor iedere leerling voldoende tijd hebben. De klassen zijn groot en leerlingen krijgen niet altijd de benodigde of de juiste ondersteuning. Dit is frustrerend, omdat leraren dagelijks zien dat er leerlingen zijn die niet krijgen wat ze eigenlijk nodig hebben. Daar komt nog een uitdaging bij: passend onderwijs in de lucht houden met een oplopend tekort aan bevoegde leraren en ondersteuners. Dit is een steeds serieuzer gevaar voor de continuïteit van de begeleiding en ondersteuning van een kwetsbare groep leerlingen. Ondersteuners die de leraar kunnen ontlasten, worden steeds vaker voor de klas gezet om de gaten te dichten. Een deel van de ondersteunende taken blijft hierdoor liggen. De vooruitzichten stemmen evenmin positief: het lerarentekort in het primair en voortgezet onderwijs zal de komende jaren verder toenemen.

Dag in, dag uit spannen leraren zich in voor het beste onderwijs aan alle leerlingen. De praktijkvoorbeelden uit deze bundel zijn hier het levende bewijs van. Voor alle partijen uit de onderwijssector is het de opdracht om goed te blijven luisteren naar de mensen in het veld, want zij brengen passend onderwijs in praktijk en moeten hun werk goed en met voldoening kunnen doen.

Cornee Hoogerwerf, Algemene Onderwijsbond
Nico Foppen, CNV Onderwijs

COLOFON

Interviews: Tekstbureau Elise Schouten • Nabeschouwing: Cornee Hoogerwerf, Algemene Onderwijsbond en Nico Foppen, CNV Onderwijs • Vormgeving: BUREAUBAS
Foto cover: Petja Buitendijk / Foto's portretten: Ewouter.com en Anne-Claire Martens • Druk: Drukproef • Productie: Rosenmullers Communicatie & Organisatie

December 2019

Steunpunt Passend Onderwijs

Het zijn de leraren die passend onderwijs in de school gestalte geven, vaak in samenwerking met andere professionals, bijvoorbeeld jongerenwerkers of jeugdhulpverleners. Deze special van Verrassend Passend beschrijft hiervan mooie voorbeelden uit primair en voortgezet onderwijs. Wat daarin opvalt is de drive, de bevlogenheid van leraren om zich in te zetten voor leerlingen die extra ondersteuningsbehoeften hebben. Dat vraagt veel van deze leraren, maar een veelgehoord geluid is: 'Ik zou niet anders willen!'

www.steunpuntpassendonderwijs-povo.nl

AOb · CNV ONDERWIJS

Steunpunt Passend Onderwijs | VO RAAD · PO RAAD

